

ЗАМОНАВИЙ КОМПЬЮТЕР ВА ИНТЕРНЕТ ТЕРМИНОЛОГИЯСИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДАГИ ЭКСТРАЛИНГВИТИК ОМИЛЛАР.

Саидқодирова Дилфузахон Саидқодировна

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети доценти, PhD

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7847865>

Аннотация: Терминнинг маъбул хусусияти унинг семантик шаффофлигидан иборат, у термин томонидан аталадиган тушунча ҳақида тасаввурни шакллантириш имконини беради. Терминнинг маъбул хусусияти унинг семантик шаффофлигидан иборат, у термин томонидан аталадиган тушунча ҳақида тасаввурни шакллантириш имконини беради.

Калит сузлар: Интернет, компьютер, термин, номинация, тил тизими, соҳа, тушунча, лексика, структура, сўз, таҳлил.

Барча соҳалардагидек, компьютер ва интернет соҳасида ҳам терминларни назарий ва амалий жиҳатдан ўрганиш бўйича илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Бундан кўзланган асосий мақсад компьютер ва интернет терминларига бўлган талаб-эҳтиёж билан унинг ҳозирги ҳолати орасидаги номувофиқликни бартараф этишдир. Чунки, ҳозирги кунда жамият ҳаётида компьютер ва интернет қанчалик муҳим аҳамиятга эга бўлса, уни эгаллаш, бошқариш, ривожлантириш ва ундан унумли фойдаланиш учун мазкур соҳа терминлари ҳам шунчалик муҳим аҳамиятга эга. Демак, компьютер ва интернет соҳаси терминларини меъёрлаштириш ва тартибга солиш илмий ва ижтимоий жиҳатдан аҳамиятга моликдир. Бироқ, тилимиз сўз бойлигининг салмоқдор қисмини ташкил этган ва ривожланиб бораётган компьютер ва интернет соҳаси терминларини ҳар томонлама ўрганиш – яъни лингвистик хусусиятларини очиқ бериш, маъно ва шаклини, ўзлаштириш ҳамда ясаилишини тартибга келтириш тадқиқотимизнинг мазмунини белгилайди.

Мотивланганликнинг энг тўлиқ ифодаси терминнинг тизимлилиги, яъни термин тузилмасида номланаётган тушунчанинг бошқа тушунчалар билан алоқаси ва бу тушунчанинг мазкур тизимдаги ўрнини акс эттириш имкониятидан иборат.

Терминнинг маъбул хусусияти унинг семантик шаффофлигидан иборат, у термин томонидан аталадиган тушунча ҳақида тасаввурни шакллантириш имконини беради.

Терминологик меъёр умум лисоний меъёрга асосланади, бироқ унга мос келмаслиги ҳам мумкин. Булар қаторига соҳавий жаргонларни киритиш мумкин. Жумладан, бир қатор терминологияларда мутахассислар томонидан қабул қилинган урғу ўзгаришлари, сўз ясаш қоидалари ва ҳ.к.

Интернет хизмати турларига электрон саҳифа, электрон почта, телеконференция, файлларни узатиш, домен номлари, Telnet IRC ёки Chat конференция, малумотлар излаш хизмати кабилар киради.

Компьютер ва интернет термин тизими очиқ ва самарали тизим ҳисоблангани уни тадқиқ этишнинг кўламини кенгайтиришга сабаб бўлади. Маълумки, ҳар қандай терминологик тизим доимий равишда янги терминлар билан тўлдирилиб борилади,

мавжуд терминлар эса семантик, график ва грамматик ўзгаришларга учрайверади. Компьютер ва интернет терминлари бундан ҳоли эмас.

Интернет бир-бири билан боғланган компьютерларнинг ягона бутунжаҳон тармоғи

ҳисобланади. Интернетнинг иккита асосий функцияси мавжуд бўлиб, улар қуйидагилар:

- 1) информацион функция;
- 2) коммуникацион функция.

Биз компьютер ва интернет терминларини биз умумсоҳавий яъни, умумадабий бўлган терминлар қаторига киритиш тарафдоримиз.

Терминга қўйиладиган талабларни терминнинг шаклига қўйиладиган талаблар гуруҳи, унинг мазмунига қўйиладиган талаблар ва терминдан фойдаланишнинг ўзига хос хусусиятлари билан асосланган специфик талабларга бўлиш мумкин.

Бундан келиб чиқиб ўз мавзу доирамизда таҳмин қилишимиз мумкинки, терминларни меъёрга солиш тартибга солинган терминология – термин тизими мос келиши лозим бўлган талаблар асосида ўтказилади.

Кузатишларимиз стол компютери тизими, тақсимланган дастурий воситалар, ахборот, тармоқ маъмури, ахборотлаштириш, ахборот воситалари, хатоларни аниқловчи дастурий воситалар, ахборот эгаси, ахборот тизимлари мулкдори каби компьютер ва интернет терминлари бир-бирини тақозо этувчи узвий боғланишдаги жараёнларни англатувчи тушунчалар сифатида намоён бўлишини кўрсатди.

Ахборот технологияларининг такомиллашиб бориши ҳамда тармоқлари сонининг ортиб бориши миллий адабий тилда янгидан-янги соҳавий номларининг пайдо бўлиши мазкур тилда терминларнинг кўпайишига олиб келмоқда. Бу ўз ўрнида ўзбек миллий тил тизимини соҳавий терминлар орқали бойишига ижобий таъсир ўтказмоқда. Лекин масаланинг иккинчи томони бор. Ҳар доим ҳам ушбу соҳа терминларининг ўзбекча ясамаларни сифат жиҳатдан мувофақиятли яратилган деб бўлмайди. Масалан, Д. Кадирбекова ахборот технология соҳасидаги терминларининг ўзбекча ясамаларни сифат жиҳатдан мувофақиятли яратилган деб бўлмайди деб ҳисоблайди.

Компютер ва интернет терминларида бу ҳолат кузатилади: information service - ахборот хизмати ёки ахборот сервис (гибрид шаклида), information war - ахборот жанги, machine word - машина-сўз (гибрид), computer aided translation - компьютер-таржима, машина-таржима (гибрид), protection management - муҳофаза бошқаруви, hang - узилишли узатиш, developer - яратувчи, Lampel-Ziv coding - Лемпл-Зив коди деб берилишини тавсия этиш мумкин. Ушбу вариантларда ихчамлик (қисқалик), аниқлик ва бир маънолилиқ каби хусусиятлар мавжуд бўлиб, улар терминларга қўйиладиган талаблар тўла мос келади.

Компютер ва интернет терминларининг ўзбекча ясалмалари лингвистик нуқтаи назардан ўрганилмаганлиги сабабли, албатта айрим хато ва камчиликлардан холи, деб бўлмайди. Шундан келиб чиққан ҳолда, компьютер ва интернет терминларини ўрганиш борасида илмий-тадқиқот ишларини давом эттириш, мазкур соҳа бўйича терминологик луғатлар ва илмий адабиётлар яратиш долзарблигича қолмоқда.

Замонавий компьютер ва интернет терминологиясининг шаклланишидаги экстралингвистик омиллардан бири – фан-техника соҳасида ихтиро қилинган янги кашфиётлар асосан XX аср бошларида радиоэлектроника соҳасида юзага келган бўлиб, алоқа тизимига бевосита боғлиқ бўлган радиоэлектроника соҳасида микроэлектрониканинг ривожланиши микроэлектрон индустрияни вужудга

келишини таъминлади. Бу жараён миллий тил тизимига янгидан янги тушунчаларни кириб келишига сабаб бўлди.

References:

1. Комлева И.Л. Принципы формирования русской компьютерной терминологии: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – Москва. 2006. – С. 16
2. Мокрогуз Е.Д. Компьютерная терминология. cyberleninka.ru/article/n/].
3. Саидқодирова Д.С. Инглиз ва ўзбек тилларида интернет терминларининг лингвистик тадқиқи. фал.фанлари номзоди...дис.. –Тошкент. 2017. – С. 13.
4. Кадирбекова Д. Инглизча-ўзбекча ахборот-коммуникация технологиялари терминологияси ва унинг лексикографик хусусиятлари. фал.фан.ном...диссер.– Тошкент. 2017.– С. 48.